

Сенату Универзитета уметности у Београду
Наставно-уметничко-научном већу
Факултета музичке уметности у Београду

На основу члана 30. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Србије», бр. 88/17, 27/18, др. закон, 73/18, 67/19, 6/20), члана 51. Статута Факултета музичке уметности у Београду чланова 39. и 40. Правилника о докторским студијама бр. 01-1161/19 од 17. маја 2019. године, на основу обавештења ментора и предлога Катедре за солфеђо и музичку педагогију, Наставно-уметничко-научно веће Факултета музичке уметности је на седници одржаној 11. маја 2022. године, донело Одлуку о именовању Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације мр Драгане Тодоровић под насловом *Музичко-педагошка и уметничка делатност Боривоја Поповића – улога, значај и допринос музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века*. Комисија у саставу:

- др Ивана Дробни, редовни професор на предметима Солфеђо и Методика наставе солфеђа, Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности;
- др Миомира Ђурђановић, редовни професор на предметима из области Методике општег музичког образовања, Академија уметности, Универзитет у Новом Саду;
- др Саша Павловић, редовни професор на предметима Солфеђо и Методика наставе солфеђа, Академија уметности у Бањој Луци, Универзитет у Бањој Луци;
- др Гордана Каран, редовни професор на предметима Солфеђо и Методика наставе солфеђа, Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности;
- др Нада О`Брајен, доцент на предметима из области Методике општег музичког образовања, Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности,

подноси Наставно-уметничком-научном већу Факултета музичке уметности и Сенату Универзитета уметности у Београду

ИЗВЕШТАЈ
о докторској дисертацији

**МУЗИЧКО-ПЕДАГОШКА И УМЕТНИЧКА ДЕЛАТНОСТ БОРИВОЈА ПОПОВИЋА –
УЛОГА, ЗНАЧАЈ И ДОПРИНОС МУЗИЧКОМ ОБРАЗОВАЊУ И КУЛТУРИ
У СРБИЈИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ 20. ВЕКА**

мр Драгане Тодоровић

Чланови комисије су прочитали докторску дисертацију и сагласили се да је подобна за јавну одбрану. На основу тога сачинили су Извештај који садржи: уводно образложење, биографију и библиографију кандидаткиње, анализу дисертације, оцену остварених резултата, критички осврт са коментарима и питањима, образложење доприноса науци, и закључак са завршном оценом дисертације.

1. УВОДНО ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Мр Драгана Тодоровић пријавила је тему докторске дисертације бр. 02-987/18 26. априла 2018. године под називом *Музичко-педагошка и уметничка делатност Боривоја Поповића – улога, значај и допринос музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века*. На основу предлога катедре бр. 01-988/18 од 26. априла 2018. године Веће Факултета на седници од 9. маја 2018. године донело је одлуку бр. 01-1103/18 од 11. маја 2018. године о именовању Комисије за оцену теме докторске дисертације у саставу:

- др Гордана Каран, редовни професор ФМУ;
- др Ивана Дробни, редовни професор ФМУ;
- др Александра Милетић, доцент Учитељског факултета у Београду.

Веће Факултета на седници одржаној 4. јула 2018. године утврдило је предлог одлуке бр. 01-1552/18 од 6. јула 2018. године о усвајању Извештаја Комисије бр. 01-1527/18 од 4. јула 2018. године за оцену испуњености услова за стицање доктората и научне заснованости теме докторске дисертације и одобравању теме докторске дисертације Драгана Тодоровић под називом *Музичко-педагошка и уметничка делатност Боривоја Поповића – улога, значај и допринос музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века*.

Сенат Универзитета уметности на седници од 27. септембра 2018. године донео је одлуку бр. 7/420 од 3. октобра 2018. године (наш бр. 01-2198/18 од 5. октобра 2018. године) о одобравању рада на изради докторске дисертације.

Мр Драгана Тодоровић је, уз сарадњу са ментором др Горданом Каран, завршену докторску дисертацију, на даљу процедуру, предала Факултету музичке уметности у Београду 9. маја 2022. године.

У складу са Правилником о поступку провере оригиналности докторских уметничких пројеката и докторских дисертација које се бране на Универзитету уметности у Београду, обављена је провера уз помоћ система *iThenticate*, која је доказала оригиналност докторске дисертације Драгана Тодоровић што је потврђено у оквиру извештаја ментора др Гордане Каран.

2. БИОГРАФИЈА КАНДИДАТКИЊЕ

Драгана Тодоровић је рођена у Београду, 26.09.1968. године. Студије на Факултету музичке уметности у Београду започела је октобра 1986, а дипломирала 04.02.1991. године на одсеку за Општу музичку педагогију.

Школске 1989/90. била је ангажована као демонстратор за рад са студентима прве и треће године клавирског и дувачког одсека (класе проф. Весне Кршић Секулић и проф. Љиљане Пантовић). У исто време, као и непосредно по дипломирању, радила је у београдским музичким школама „Мокрањац” и „Даворин Јенко” као професор солфеђа и теорије музике.

Последипломске студије из Методике наставе солфеђа на Катедри за солфеђо Факултета музичке уметности у Београду започиње 1992. године, после одбране приступног рада *Визуелна и аудитивна средства у процесу наставе солфеђа*. Паралелно са студијама, била је ангажована у својству асистента-приправника за солфеђо на поменутој катедри. Школске 1992/93. и 1993/94. одржавала је специјално организовану наставу за велики број

студената који су после избијања ратних сукоба уписани на Факултет музичке уметности (после започетих студија музике на другим факултетима у бившој Југославији). Практични рад са студентима представљен је у форми завршног рада за I годину последипломских студија под називом *Принципи рада на додатној настави из солфеђа – рад са избеглицама из БиХ* (рад је представљен на *Сусрету музиколога, етномузиколога и теоретичара*, у оквиру *Сусрета музичких академија Југославије*, од 26–28.05.1995. у Подгорици).

Наставак истраживања и методско-теоријског рада на другој години последипломских студија, био је усмерен у правцу поставке проблематике симултаног дејства визуелног опажања и гласовне репродукције. Магистарски рад *Визуелно опажање и гласовна репродукција мелодијског тока – певање са листа* (ментор др Зорислава Васиљевић), одбрањен је и оцењен највишом оценом на завршном испиту последипломских студија 13.06.1995. године. Исте године, Драгана Тодоровић је изабрана у звање асистента за солфеђо и методику наставе солфеђа на Факултету музичке уметности у Београду.

Почев од школске 1999/2000. Драгана Тодоровић је ангажована (до 1/3 радног времена) и на Наставном одељењу Факултета музичке уметности у Крагујевцу (данас Филолошко-уметнички факултет) као асистент за солфеђо и методику наставе солфеђа. Такође, од септембра 1999, па до јуна 2000. године, била је хонорарно запослена у Музичкој школи др Милоје Милојевић у Крагујевцу као професор солфеђа и теорије музике у средњој школи.

Године 2003. изабрана је у звање доцента за солфеђо и методику наставе солфеђа на Одсеку за музичку уметност Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу. У периоду од 2003. до 2010. године Драгана Тодоровић је била запослена на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (звање доцента, 60% радног времена) и Факултету музичке уметности у Београду (звање наставника стручног предмета, 40% радног времена).

У периоду од 2003. до 2010. године Драгана Тодоровић је била ментор за израду дипломских и завршних радова на основним академским студијама из области методике наставе солфеђа. Под њеним менторством студије је финализовало 24 студента.

Године 2010. изабрана је у звање наставника стручног предмета за ужу теоријско-уметничку област Солфеђо и Методика наставе солфеђа са пуним радним временом на Факултету музичке уметности у Београду.

Библиографија

- Todorović, D. Vokalne minijature Borivoja Popovića. *Drugi međunarodni simpozijum iz oblasti muzičke pedagogije – SIMPED*, Cetinje, Univerzitet Crne Gore, Muzička akademija, 08–09.04.2021. Rad је recenziran i prihvaćen за štampu.
- Тодоровић, Д. Разоткривање заборава: композиторско стваралаштво Боривоја Поповића (1918–1994). Уметност и контекст 6: заборављени уметници и уметничка дела. *Зборник радова са међународног научног симпозијума* (ур. др Драгана Жунић, др Сава Стаменковић, др Зоран Стаменковић), Ниш, Српска академија наука и уметности – Огранак САНУ у Нишу и Огранак САНУ у Новом Саду, 147–160, 2021.
- Todorović, D. Vokalne minijature Borivoja Popovića. *Drugi međunarodni simpozijum iz oblasti muzičke pedagogije – SIMPED, Knjiga sažetaka* (ur. Vedrana Marković i Jelena Martinović-Bogojević), Cetinje, Univerzitet Crne Gore, Muzička akademija, 72–73, 2021. Тодоровић, Д. Катедра за солфеђо и музичку педагогију Факултета музичке уметности у Београду –

- стожер српског високог музичко-педагошког образовања. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Тематски зборник* (ур. др Гордана Грујић), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија уметности, 371–387, 2020.
- Тодоровић, Д. Трагом рукописа *Од нотног певања до модерне наставе солфеђа* Зориславе М. Васиљевић. *Тематски зборник Зорислава М. Васиљевић – живот и дело* (ур. др Гордана Каран), Београд, Универзитет уметности, Факултет музичке уметности, 313–332, 2020.
 - Тодоровић, Д. Трагом рукописа *Од нотног певања до модерне наставе солфеђа* Зориславе М. Васиљевић. Зорислава М. Васиљевић – живот и дело, *Апстракт* (ур. др Ивана Дробни), Београд, Универзитет уметности, Факултет музичке уметности, 46–47, 2019.
 - Тодоровић, Д. Катедра за солфеђо и музичку педагогију Факултета музичке уметности у Београду – стожер српског високог музичко-педагошког образовања. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Зборник апстракта* (ур. др Соња Маринковић, др Санда Додик, др Даница Панић Кашански), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија уметности, 76–77, 2019. Тодоровић, Д. Боривоје Поповић: музички педагог, писац, композитор и диригент Казивања Невене Поповић и Весне Кршић Секулић. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Тематски зборник* (ур. проф. др Соња Маринковић, проф. др Санда Додик, доц. др Драгица Панић Кашански), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија уметности, 183–194, 2019.
 - Тодоровић, Д. У: *Солфеђо – Збирка задатака са пријемних испита 2017. и 2018.* (ур. др Ивана Дробни), Београд, Факултет музичке уметности, 36–40; 60–61; 84–87; 100–101; 103, 2019.
 - Тодоровић, Д. Сто година од рођења Боривоја Поповића (1918–2018). XIII међународни научни скуп Српски језик, књижевност, уметност. *Књига резимеа*, Крагујевац, Филолошко-уметнички факултет, 154, 2018.
 - Todorović, D. Pevanje sa lista: a prima vista i/ili déjâ-vu. Prvi međunarodni simpozijum iz oblasti muzičke pedagogije, Muzička pedagogija – izazov, inspiracija, kreacija. *Zbornik radova* (ур. Vedrana Marković, Jelena Martinović Bogojević), Cetinje, Univerzitet Crne Gore, Muzička akademija, 284–295, 2018.
 - Todorović, D. Pevanje sa lista: a prima vista i/ili déjâ-vu. Prvi međunarodni simpozijum iz oblasti muzičke pedagogije, Muzička pedagogija – izazov, inspiracija, kreacija. *Knjiga sažetaka* (ур. Vedrana Marković, Jelena Martinović Bogojević), Cetinje, Univerzitet Crne Gore, Muzička akademija, 72–74, 2018.
 - Тодоровић, Д. Катедра за солфеђо и музичку педагогију. У: *Осамдесет година Факултета музичке уметности/Музичке академије* (ур. др Ивана Перковић), Београд, Факултет музичке уметности, 188–195, 2017.
 - Todorović, D. Phrasing: the poetics of Movement in Perfomance/Фразирање: поетика извођачког покрета. *An Introduction to Serbian Performing Arts Education: Critical insights/Увод у српску педагогију сценских уметности: Критички осврти* (ed. Evangelos Himonides/Vera Milankovic/ ур. Евангелос Химонидес/Вера Миланковић), Society for Education, Music and Psychology Research (SEMPRE), International Music Education Research Centre (iMerc), Great Britain, 47–49, 2017.

- Тодоровић, Д. У: *Солфеђо – Збирка задатака са пријемних испита* (ур. др Ивана Дробни), Београд, Факултет музичке уметности, 33–35; 58–60; 76–77; 89, 2017.
- Тодоровић, Д. Боривоје Поповић: музички педагог, писац, композитор и диригент. Казивања Невене Поповић и Весне Кршић Секулић. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Зборник апстракта* (ур. др Соња Маринковић, др Санда Додик, др Даница Панић Кашански), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, 73–74, 2017.
- Тодоровић, Д. У: *Солфеђо – Збирка задатака са пријемних испита* (ур. др Ивана Дробни), Београд, Факултет музичке уметности, 42–53; 66; 89–90; 103–104, 2016.
- Тодоровић, Д., Кодела, С. Синергија опажања, репродукције и музичког мишљења у настави солфеђа. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Тематски зборник* (ур. проф.др Соња Маринковић, проф.др Санда Додик), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, 643–648, 2015.
- Хрпка Вешковац, И., Тодоровић, Д. Трагови музичко-педагошке традиције у књигама *Солфеђо кроз песму* Љиљане Пантовић. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Зборник апстракта* (ур. др Соња Маринковић, мр Санда Додик, др Ана Петров), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, 87–88, 2014.
- Тодоровић, Д., Кодела, С. Синергија опажања, репродукције и музичког мишљења у настави солфеђа. *Апстракти* (ур. др Соња Маринковић, мр Санда Додик, др Ана Петров), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, 83–84, 2014.
- Тодоровић, Д., Кодела, С. Српски музички идентитет – континуирани спој традиције и савремености. Традиционални музички израз у настави музике. Тематски зборник радова са Трећег Међународног научног скупа *Наука и савремени универзитет 3: Савремене парадигме у науци и научној фантастици* (ур. Бојана Димитријевић), Ниш, Филозофски факултет, 503–509, 2014.
- Тодоровић, Д. *Певање са листа* (друго издање), Београд, Факултет музичке уметности, 2013. ISBN (брош.)
- Хрпка, И., Тодоровић, Д. Игра – интерпретативни стимуланс у композицијама за солфеђо заснованим на музичком контрасту. Тематски зборник Петнаестог педагошког форума сценских уметности *Играј, играј, играј!* (ур. Милена Петровић), Београд, Факултет музичке уметности, 7–15, 2013.
- Хрпка, И., Тодоровић, Д. Игра – интерпретативни стимуланс у композицијама за солфеђо заснованим на музичком контрасту. Петнаести педагошки форум сценских уметности *Играј, играј, играј!* Књига сажетака (прир. др Милена Петровић), Београд, Факултет музичке уметности, 18–20, 2012.
- Тодоровић, Д., Кодела, С. Српски музички идентитет – континуирани спој традиције и савремености. Међународни научни скуп *Наука и савремени универзитет 2. Књига сажетака* (ур. Татјана Пауновић), Ниш, Филозофски факултет, 84, 2012.
- Парезановић, К., Тодоровић, Д. Монтесори метод у настави солфеђа – функционални наспрот репродуктивном начину учења. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација, *Тематски зборник* (ур. др Соња Маринковић, мр Санда Додик), Бања Лука, Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, 154–167, 2012.

- Тодоровић, Д. Допринос Боривоја Поповића континуираном развоју српског музичко-педагошког идентитета. Међународни научни скуп Школа као чинилац развоја националног и културног идентитета и проевропских вредности. Образовање и васпитање – традиција и савременост. *Зборник резимеа* (ур. доц. Др. Весна Трифуновић), Јагодина, Педагошки факултет, 30–31, 2011.
- Парезановић, К., Тодоровић, Д. Монтесори метод у настави солфеђа – функционални наспрот репродуктивном начину учења. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Књига апстрактa са програмом* (ур. др Соња Маринковић, мр Санда Додик), Бања Лука, Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, 41, 2011.
- Тодоровић, Д. Уметнички аспект вокалне интерпретације у настави солфеђа. Зборник радова са међународног научног скупа *Уметност у методикама наставе* (ур. Сретко Дивљан), Јагодина, Педагошки факултет, 109–117, 2010.
- Тодоровић, Д. Комплементарна методика наставе солфеђа и клавира – огледи. Приказ обраде композиција из *Почетне школе за клавир* Јеле Кршић са аспекта наставе клавира и солфеђа. Зборник Дванаестог педагошког форума *Покрет у музичким и сценским уметностима* (ур. Гордана Каран), Београд, Факултет музичке уметности, 25–36, 2010.
- Тодоровић, Д. Перцептивно-интерпретативни феномен хроматског покрета у настави солфеђа – *говор* хроматског низа. Зборник Десетог педагошког форума *Покрет у музичким и сценским уметностима* (ур. Гордана Каран), Београд, Факултет музичке уметности, 29–41, 2008.
- Тодоровић, Д. *Певање са листа*, Београд, Сигнатуре/Факултет музичке уметности, 2007.
- Тодоровић, Д. Улога и значај темпа у настави солфеђа – вештина интерпретације. Зборник Деветог педагошког форума *Покрет у музичким и сценским уметностима* (ур. Гордана Каран), Београд, Факултет музичке уметности, 93–108, 2007.
- Тодоровић, Д. Фразирање – поетика извођачког покрета. *Зборник Седмог педагошког форума* (ур. Гордана Каран), Београд, Факултет музичке уметности, 74–81, 2005.
- Тодоровић, Д. Визуелно и аудитивно опажање као основа поставке и развоја певања са листа. *Наслеђе, часопис за књижевност, језик, уметност и културу* (ур. Драган Бошковић), број 3, Крагујевац, Филолошко-уметнички факултет, 113–128, 2005. ISSN 1820-1768
- Тодоровић, Д. Музичка воља. *Зборник радова Шестог педагошког форума* (ур. Гордана Каран), Београд, Факултет музичке уметности, 73–77, 2004.
- Тодоровић, Д. Перцепција и рецепција музичког садржаја при певању са листа. *Зборник радова Четвртог педагошког форума* (ур. Вера Миланковић), Београд, Факултет музичке уметности, 71–75, 2001.
- Тодоровић, Д. Настава солфеђа са студентима одсека за етномузикологију Факултета музичке уметности у Београду. *Зборник радова Првог педагошког форума* (ур. Вера Миланковић), Београд, Факултет музичке уметности, 43–45, 1998.
- Тодоровић, Д. Солфеђо: такмичење студената музике – од оснивања до данашњих дана. Катедра за солфеђо, *Споменица поводом 25 година од оснивања* (ур. Вера Миланковић), Београд, Факултет музичке уметности, 65–71, 1997.

3. АНАЛИЗА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Драгане Тодоровић *Музичко-педагошка и уметничка делатност Боривоја Поповића – улога, значај и допринос музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века* обухвата 469 страна текста (фонт *Times New Roman* 12 pt, проред 1,5), у које је укључено 16 слика, као и 252 нотна примера у тексту докторске дисертације. На крају рукописа (470–473) приложене су кратка биографија докторанткиње, Изјава о ауторству и Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторске дисертације.

Докторска дисертација Драгане Тодоровић садржи апстракте на српском (iii) и енглеском језику (iv).

Сагледавање Портрета Боривоја Поповића (4–55), „Портрет Боривоја Поповића – профил полиматског музичког уметника” (4–36) и значаја који представљају „Историјски трагови развоја наставе нотног певања/интонације/солфеђа као музичко-педагошке дисциплине у светлу деловања претходника Боривоја Поповића” (37–55), творе прво поглавље рада.

Представљање уметничког опуса Боривоја Поповића (56–219) у другом поглављу дисертације осветлило је дуалност његовог стваралачког деловања (56–57), сагледаног кроз три развојна периода: први период (57–101), други период (102–193) и трећи период (193–219).

Треће поглавље рада бави се музичко-педагошком делатношћу Боривоја Поповића (220–431), фокусирајући његову улогу аутора инструктивне наставне литературе за музичко васпитање (220–295) и солфеђо (296–426), као и релевантан значај његових осталих музичко-педагошких, стручних и ваншколских активности (427– 431).

У Закључним разматрањима (432–437) кандидаткиња резимира резултате свог опсежног истраживања, указујући на кључне закључке везане за сваки од сегмената рада.

Рад садржи списак коришћење Литературе, додатак са архивским изворима (452–459), листу извора са интернета и два Прилога (460–469).

4. КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ДОКТОРСКУ ДИСЕРТАЦИЈУ

Предмет и циљ рада

Фокус истраживања у докторској дисертацији кандидаткиње је музички педагог Боривоје Поповић (1918–1994) – професор солфеђа, теорије музике и методике музичке наставе у Музичкој школи „Станковић” у Београду, професор интонације/солфеђа, методике музичке наставе, методике наставе солфеђа као и ментор при изради дипломских и магистарских радова из области методике музичке наставе и методике наставе солфеђа у оквиру Катедре за солфеђо и методику Музичке академије, касније Факултета музичке уметности у Београду. Боривоје Поповић био је и аутор инструктивне музичке литературе за солфеђо и музичко васпитање у основним и средњим школама општеобразовног и стручног типа, композитор, хорски диригент, аутор студија, чланака и саопштења из области музичке педагогије и извођаштва, рецензент методичке литературе из области музичке педагогије, координатор и реализатор семинара и предавања, члан жирија на такмичењима из солфеђа као и на хорским такмичењима. Степен његове ангажованости довољан је повод за студиозно сагледавање

његове улоге, значаја и доприноса што је, као предмет истраживања своје докторске дисертације, Драгана Тодоровић детаљно сагледала. Она је мапирала Поповићево место у историји српске музичке педагогије.

Сумирањем досадашњих истраживања из области историје српске музичке педагогије и садржаја везаних за развој музичке писмености (преглед и анализа литературе за нотну певање и методику наставе, програми наставе солфеђа, методски и методички приступи настави, деловање најзначајнијих музичких педагога у периоду од почетака развоја музичке писмености и музичког образовања у Србији до половине 20. века), Драгана Тодоровић је сачинила основу за сагледавање педагошког рада Боривоја Поповића. Њен рад је наставак досадашњих научних сазнања и пружа значајан допринос заокруживању периодике из области историје српске музичке педагогије, ужа област – методика наставе солфеђа и методика наставе општег музичког образовања.

Базична разматрања кандидаткиња је усмерила на осветљавање и дефинисање музичко-педагошких ставова Боривоја Поповића, његових методичких поставки, односно приступа и начина рада у настави. Овоме је придодала и многоврсне рефлексије које је његов рад имао у образовању и професионалној музичко-педагошкој каријери студената којима је предавао и сарадника.

Синтеза музичко-педагошког и уметничког рада која је својствена Боривоју Поповићу (музички педагог, музички писац, диригент и композитор), сагледана је као синергија различитих поља његовог деловања у више области музике, што га дефинише као полиматску музичку личност. Концепт интегративности констатован је као изразита диспозиција музичких педагога који су деловали од почетака музичког образовања у Србији – од оснивања *Српске музичке школе* 1899. године, па све до осамдесетих година прошлог века, када је деловао Боривоје Поповић. Вишестраност српских музичких педагога (Милан Миловук – музички педагог, хорски диригент, композитор, музички писац, Стеван Стојановић Мокрањец – музички педагог, диригент, композитор, мелограф, Исидор Бајић – музички педагог, диригент, композитор, музички писац, Владимир Р. Ђорђевић – музички педагог, композитор, етномузиколог, органолог, Милоје Милојевић – музички педагог, композитор, музиколог, музички писац, и Миодраг Васиљевић – музички педагог, етномузиколог, музички писац), уградила се у темеље српског музичког образовања и културе. Драгана Тодоровић закључује да и Боривоја Поповића карактерише паралелно бављење музичко-педагошким и уметничким радом – компоновање и дириговање, што кандидаткиња види као његов „дуални ауторски сензибилитет“. Такође, она установљава да композиторски опус Боривоја Поповића обухвата два стваралачка жанра – инструментални (солистичка и камерна дела) и хорски (дечји, женски, мушки и мешовити хорови).

Поједина хорска дела из свог опуса Боривоје Поповић је адаптирао и уврстио у музичку грађу за рад у настави солфеђа, о чему сведоче примери из области вишегласја у уџбенику *Intonacija*. Кандидаткиња је детаљним сагледавањем мелодијске грађе која се налази у објављеним књигама закључила да је Поповић и у осталој уџбеничкој и приручничкој литератури неретко користио идентичан модел и тумачи га као тенденцију корелирања уметничког и педагошког, односно као „тежњу ка структурном повезивању законитости контрапункта и хармоније и поставке вишегласја“. У том смислу, осветљена је и спона између литературе за клавир и музичке грађе у оквиру предмета Музичко васпитање која се огледа у трансформацији композиције *Успаванка* у песму са текстом намењену

фиксирању боје тоналитета. Поред цитирања и адаптације својих композиција, Боривоје Поповић је аутор великог броја инструктивних ритмичких и мелодијских примера чијим сагледавањем кандидаткиња закључује да је он увео и „нове врсте мелодијских и мелодијско-ритмичких примера/вежби, који су, на пример, комбинација певања мелодијске деонице и симултаног извођења ритмичке окоснице записане у доњем (нотном) систему“.

Сагледавање врсте и структуре примера за солфеђо и методичких упутстава која се проналазе у предговорима или у напоменама у објављеним књигама, примарно је у стручној процени методичких приступа Боривоја Поповића у настави солфеђа, чињеницом да осим неколицине публикованих стручних радова он није оставио писане трагове из области методике наставе солфеђа. У том смислу, грађу за истраживање творило је девет објављених Поповићевих музичко-педагошких издања у периоду од 1964. до 1976. године.

Кандидаткиња је обавила истраживање писаних трагова којим је доказала блиску сарадњу Боривоја Поповића са иностраним музичким педагозима и респектабилним методичарима музичке наставе у појединим европским земљама. Утицаји еминентних европских методичара евидентни су у садржини *Intonacije* која је и данас у употреби као приручна литература за рад у настави солфеђа на факултетима музичке уметности у земљи и региону. Упоредна анализа садржине објављених иностраних и уџбеника и приручника Боривоја Поповића која је извршена током истраживања активности и делатности Боривоја Поповића допринела је стицању сазнања о врсти и степену његовог доприноса методици музичке наставе и методици наставе солфеђа у нас.

Генерално, литературу за рад у настави музичке писмености кандидаткиња види као доминантну компоненту музичко-педагошког деловања Боривоја Поповића. Осим тога, значајно истиче узоран спој његовог музичко-педагошког и уметничког рада и ангажовања. У оквиру диригентске каријере, посебно у раду са деџим хорovima истиче његову есенцијалну пажњу посвећену чистој интонацији или проблематици „интонативног колебања”, метричкој и ритмичкој прецизности, а посебно „слушању као методској активности”, о чему је опширније говорио у својој књизи *Солфеђо у деџем хору*. Сагледани начини на који је Боривоје Поповић користио елементе наставе солфеђа у раду са деџим хором указују на значај солфеђа као музичко-педагошке дисциплине при интерпретацији уметничког/хорског дела.

Кандидаткиња се темељно бавила и терминолошким тумачењима појединих идиома које је Боривоје Поповић користио у објављеним књигама и радовима, те темељено детерминише изразе: „слушање као методска активност”, „функционална многостраност лествичних ступњева”, „визуелно-теоријска проблематика”. Ово је значајно допринело сагледавању његових методичких приступа, ставова и начела.

Сагледавање музичко-педагошког деловања Боривоја Поповића сачињено је и кроз обраду архивске грађе која је садржала обиље изворног и репродукованог документарног материјала: ученичку и студентску евиденцију, рукописе објављене и необјављене нотне грађе и друге музикалије, фотодокумента, колекционарске збирке, личне предмете, књижну грађу на српском и на страним језицима и пословна акта.

Као посебан сегмент активности Боривоја Поповића кандидаткиња је кроз детаљно сагледавање архивских докумената и објављених чланака у часописима из области педагогије међу којима су *Muzika i škola* (Udruženje muzičkih pedagoga Hrvatske), 1963. и 1965. године и *Grlica* (Društvo glasbenih pedagoga Slovenije) 1963. године у дисертацији констатовала да је он у својој музичко-педагошкој каријери реализовао замашан број

стручних семинара за наставнике музичког васпитања и солфеђа, учествовао на републичким и савезним симпозијумима у организацији најзначајнијих југословенских музичко-педагошких удружења. Допринос овог потврђеног сегмента деловања Боривоја Поповића су и стручни прикази његових излагања чији су аутори били у то време познати југословенски музички педагози. Поред тога, сагледано је и његово учешће у раду водећих стручних и друштвених организација и музичко-педагошких удружења. Констатован је начин и степен његовог доприноса квалитету наставе музичке писмености, као и стручном усавршавању наставника. На основу рукописне грађе и архивских извора посебно је истакнут и елабориран његов ангажман у процесима израде тадашњих планова и програма за методику наставе музичког васпитања у школама општеобразовног типа и солфеђа у нижим и средњим музичким школама.

Полазне претпоставке и резултати истраживања

Полазиште за истраживање доприноса Боривоја Поповића српској музичкој педагогији било је сагледавање његовог музичко-педагошког, као и стваралачког/композиторског и извођачког/диригентског деловања. Кроз анализу објављених композиција као и необјављене нотне грађе коју је кандидаткиња открила у личним архивама и архивском фонду Основне музичке школе „Невена Поповић” у Гроцкој (Београд), аргументовано је потврдила да је Боривоје Поповић неговао оригиналан поступак изграђивања (ауторске) музичке грађе за наставу општег музичког образовања и наставу солфеђа, неретко творен коришћењем те спајањем и једињењем мотива, фраза као и већих формалних целина које се проналазе у његовом композиторском опусу. Дакле, доказана је хипотеза да је он у свом раду у области музичке педагогије повезао инвенцију, искуство и праксу које је стицао као композитор. Промовисањем интегративног статуса уметничког и музичко-педагошког деловања Боривоја Поповића, Драгана Тодоровић је доказала његово холистичко поимање и приступ феномену музике.

Сагледавањем стваралачке еволуције Боривоја Поповића кандидаткиња је сачинила и објединила његов композиторски и диригентски опус сачинивши трајно сведочанство о значају и доприносу његовог уметничког рада у оквиру историје српске музике 20. века. Вишеслојном категоризацијом и уређивањем Поповићевог композиторског опуса који обухвата више од педесет дела за соло инструменте, хорске и камерне ансамбле Драгана Тодоровић је доказала развој његове креативне личности, стилске утицаје и узоре који су умногоме утицали на утемељење особеног уметничког музичког израза. Осветљавајући Поповићево базично идејно полазиште која се огледа у перманентном ослонцу у музичком фолклорном колориту његовог родног краја, кандидаткиња прати и указује на развојне карактеристике његовог музичког језика које у трећем, завршном периоду композиторског стваралаштва одражавају присутност експресионистичког стилског проседеа. Квантитативно и квалитативно проучене објављене публикације Боривоја Поповића (приручничка и уџбеничка литература за наставу солфеђа од најнижег до највишег степена музичког школовања у Србији као и методичка и уџбеничка литература из области методике музичког васпитања и образовања) потврдиле су хипотезу о континуираном раду Боривоја Поповића на писаним траговима из ових области музичке педагогије у периоду дужем од две деценије (1961–1983).

Претпоставка и могућност постојања необјављене музичко-педагошке грађе, пре свега рукописа из области методике наставе солфеђа није потврђена.

Анализом вишегодишњег и перманентног учешћа Боривоја Поповића на стручним скуповима – семинарима, конференцијама и симпозијумима из области музичке педагогије потврђена је претпоставка кандидаткиње и изведен закључак да је он остварио значајну професионалну сарадњу са респектабилним колегама ван граница тадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (Арон Љвович Островски, Иван Иванов Пеев, Камен Попдимитров, Кристијан Манен, Виктор Јушчану, Варфоломеј Александрович Вахромеев и многи други), те да је био проминентан и ван српског говорног подручја (Савез Совјетских Социјалистичких Република, Бугарска, Швајцарска, Румунија и Француска). Такође, доказана је претпоставка да је он, захваљујући студијским путовањима и посетама европским музичким центрима, био упућен у системско музичко образовање наведених земаља, њихову методичку праксу, принципе и правце наставе и наставну литературу. Тиме је доказано да је Боривоје Поповић значајно допринео афирмацији српског музичко-педагошког идентитета свог времена.

Истраживањем осталих писаних трагова (педагошка документација, извештаји са семинара, симпозијума и слично) кандидаткиња је указала на врсту и степен утицаја Боривоја Поповића на даљи ток наставе солфеђа (методски поступци, технике рада у настави солфеђа) у српским музичким школама као и наставе музичког васпитања у основним школама, гимназијама и средњим стручним школама у Србији.

Доказана је и претпоставка да је Боривоје Поповић, као наставник и професор (солфеђа/интонације, методике наставе солфеђа и методике музичке наставе) на Музичкој академији у Београду, касније Факултету музичке уметности, Боривоје Поповић изградио на десетине еминентних наставника из наведених области.

Мапирањем места Боривоја Поповића у историји српске музичке педагогије Драгана Тодоровић је дала допринос процесу заокруживања периодике истраживања и закључивања наставе музичког образовања у основним, средњим школама стручног типа и гимназијама и наставе солфеђа на свим нивоима музичког школовања у Србији. Њена докторска дисертација је заокружила „хронолошки низ специфичног профила музичких педагога у историји српске музичке педагогије чија је концептуализација музичко-педагошких деловања заснована на интегративном принципу“.

Зацртани циљ докторске дисертације Драгане Тодоровић – „надовезивање на до сада проучену и обрађену периодичку и продужетак историографских и историјских истраживања из области српске музичке педагогије/методике наставе општег музичког образовања и методике наставе солфеђа” као и „сагледавање улоге, значаја и доприноса Боривоја Поповића музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века” у потпуности је постигнут.

Методe примењене у истраживању

Истраживање музичко-педагошко и уметничке делатности Боривоја Поповића, његове улоге, значаја и доприноса музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века Драгана Тодоровић реализовала је историјским и дескриптивним приступом, аналитичко-синтетичком методом као и поступком индукције и дедукције. Аналитичко-синтетичким приступом проучавана је архивска грађа, уџбеници, приручници и збирке за нотну

певање/солфеђо, методски практикуми и објављени чланци везани за проучавану проблематику.

Историјски приступ допринео је стицању објективне слике времена у којем је Боривоје Поповић деловао као музички педагог, композитор и диригент. У области музичке педагогије основ и ослонац пронађен је у објављеним радовима аутора референтних за област историје српске музичке педагогије (Зорислава Васиљевић, Гордана Каран, Ивана Дробни, Александра Милетић и други).

Дескриптивним приступом презентована је садржина докторске дисертације.

Литература

Наведена Литература (438–451) садржи 305 библиографских јединица, научних студија и радова и других релевантних публикација на српском, руском, бугарском, словеначком, албанском, француском, енглеском и немачком језику. Обимна литература је адекватно одабрана, обрађена на систематичан начин и обухвата кључна дела из области обрађиваних у раду.

5. ОБРАЗЛОЖЕЊЕ НАУЧНОГ ДОПРИНОСА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Драгане Тодоровић *Музичко-педагошка и уметничка делатност Боривоја Поповића – улога, значај и допринос музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века* представља допринос истраживању из области историје српске музичке педагогије који је осамдесетих година прошлог века започела др Зорислава М. Васиљевић. Истраживање, промишљање и закључивање у свом фокусу осветљава деловање Боривоја Поповића, не само као музичког педагога који је иза себе оставио значајан писани траг (уџбеници и приручници за наставу општег музичког образовања и солфеђа у основним општеобразовним и музичким школама), већ као, како кандидаткиња наводи – полиматске музичке личности, чињеницом да се уз музичку педагогију паралелно активно бавио хорским дириговањем и компоновањем.

У пуној конвергенцији теоријско-методолошког и аналитичког аспекта дисертације, кандидаткиња је изнела и научно образложила више оригиналних хипотеза и методолошких поставки. Пре свега, доказала је да је он оставио „сигнификантан траг у процесу развоја музичког школства, образовања и културе у Србији”, као и да је „повезао сензибилитет, искуство и праксу различитих музичких области” (музичка педагогија, дириговање и композиција). Минуциозно је проучила и истакла Поповићев допринос континуираном објављивању уџбеничке и приручничке литературе за наставу музике у школама општеобразовног типа и солфеђо од најнижег до највишег степена музичког школовања у Србији, приликом чега је објективно сагледала методички аспект његовог деловања и писане заоставштине.

Архивски рад као један од почетних циљева рада Драгане Тодоровић – „проучавање, сређивање и обрада архивске грађе – изворног и документарног материјала (писаног, штампаног, фотографисаног...)” заузима посебно место у процесу израде докторске дисертације. Он се односи на проналажење аката и писаних трагова из области музичке педагогије, података о квантитету и квалитету његовог деловања као хорског диригента и посебно необјављених композиција.

Исказано очекивање да ће кроз истраживање осталих писаних трагова (педагошка документација, извештаји са семинара, симпозијума и слично), бити сагледана врста и степен утицаја Боривоја Поповића на даљи ток наставе музичке писмености (методски поступци, технике рада) у српским музичким школама као и наставе музичког васпитања у основним школама, гимназијама и средњим стручним школама у Србији исказало се као реално.

Аналитичко-синтетичким приступом Драгана Тодоровић сагледала је стилску, формалну и хармонску садржину његових композиција и пронашла конкретне спреге између његове инвенције као композитора и аутора (инструктивне) музичке грађе за рад у настави Музичког васпитања и Солфеђа.

Најважнији циљ рада *Музичко-педагошка и уметничка делатност Боривоја Поповића – улога, значај и допринос музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века* Драгане Тодоровић „надовезивање на до сада проучену и обрађену периодику и продужетак историографских и историјских истраживања из области српске музичке педагогије/методике наставе општег музичког образовања и методике наставе солфеђа” реализован је у потпуности.

Промовишући Боривоја Поповића као „полиматску музичко-педагошку личност” Драгана Тодоровић је сагледала „увезаност деловања, то јест међусобно прожимање његових музичко-педагошких и уметничких активности”.

Списак научних радова који су објављени, прихваћени за објављивање или презентовани на конференцијама на основу истраживања у оквиру рада на дисертацији:

- Todorović, D. Vokalne minijature Borivoja Popovića. *Drugi međunarodni simpozijum iz oblasti muzičke pedagogije – SIMPED*, Cetinje, Univerzitet Crne Gore, Muzička akademija, 08–09.04.2021. Rad je recenziran i prihvaćen za štampu.
- Тодоровић, Д. Разоткривање заборава: композиторско стваралаштво Боривоја Поповића (1918–1994). Уметност и контекст 6: заборављени уметници и уметничка дела. *Зборник радова са међународног научног симпозијума* (ур. др Драгана Жунић, др Сава Стаменковић, др Зоран Стаменковић), Ниш, Српска академија наука и уметности – Огранак САНУ у Нишу и Огранак САНУ у Новом Саду, 147–160, 2021.
- Todorović, D. Vokalne minijature Borivoja Popovića. *Drugi međunarodni simpozijum iz oblasti muzičke pedagogije – SIMPED, Knjiga sažetaka* (ur. Vedrana Marković i Jelena Martinović-Bogojević), Cetinje, Univerzitet Crne Gore, Muzička akademija, 72–73, 2021.
- Тодоровић, Д. Катедра за солфеђо и музичку педагогију Факултета музичке уметности у Београду – стожер српског високог музичко-педагошког образовања. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Тематски зборник* (ур. др Гордана Грујић), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, 371–387, 2020.
- Тодоровић, Д. Катедра за солфеђо и музичку педагогију Факултета музичке уметности у Београду – стожер српског високог музичко-педагошког образовања. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Зборник апстрактa* (ур. др Соња Маринковић, др Санда Додик, др Даница Панић Кашански), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, 76–77, 2019.
- Тодоровић, Д. Боривоје Поповић: музички педагог, писац, композитор и диригент Казивања Невене Поповић и Весне Кршић Секулић. Владо С. Милошевић,

- етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Тематски зборник* (ур. проф. др Соња Маринковић, проф. др Санда Додик, доц. др Драгица Панић Кашански), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, 183–194, 2019.
- Тодоровић, Д. Сто година од рођења Боривоја Поповића (1918–2018). XIII међународни научни скуп Српски језик, књижевност, уметност. *Књига резимеа*, Крагујевац, Филолошко-уметнички факултет, 154, 2018.
 - Тодоровић, Д. Катедра за солфеђо и музичку педагогију. У: *Осамдесет година Факултета музичке уметности/Музичке академије* (ур. др Ивана Перковић), Београд, Факултет музичке уметности, 188–195, 2017.
 - Тодоровић, Д. Боривоје Поповић: музички педагог, писац, композитор и диригент. Казивања Невене Поповић и Весне Кршић Секулић. Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор и педагог: Традиција као инспирација. *Зборник апстракта* (ур. др Соња Маринковић, др Санда Додик, др Даница Панић Кашански), Бањалука, Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, 73–74, 2017.

6. ЗАКЉУЧАК КОМИСИЈЕ

Докторска дисертација мр Драгане Тодоровић *Музичко-педагошка и уметничка делатност Боривоја Поповића – улога, значај и допринос музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века* је оригинална музичко-теоријска научна студија, у којој је позиционирано деловање, место и улога Боривоја Поповића (1918–1994) у историји српске музичке педагогије и то као: аутора инструктивне музичке литературе за солфеђо, аутора инструктивне и методичке литературе за музичко васпитање у основним и средњим школама општеобразовног и стручног типа, композитора, хорског диригента, аутора студија, чланака и саопштења из области музичке педагогије и извођаштва, рецензента методичке литературе из области музичке педагогије, координатора и реализатора стручних семинара и предавања из методике музичке наставе и методике наставе солфеђа, члана жирија на бројним хорским такмичењима, као и такмичењима из солфеђа.

Сагледавање педагошког и уметничког рада Боривоја Поповића логичан је и неопходан наставак досадашњих научних домета из области историје српске музичке педагогије, ужа област методика наставе солфеђа и методика наставе општег музичког образовања, те је овај рад изнеђу осталог, значајан допринос доказивању континуитета развоја наставе и методике музичке писмености у Србији.

Докторски рад показује научно-методолошку компетенцију кандидаткиње и способност изградње утемељеног теоријског/научног приступа предмету истраживања. Исказана је способност вођења сложеног истраживачког поступка који је ослоњен на пун увид у постојеће научне резултате.

Научно-методолошки апарат који је коришћен у докторској дисертацији *Музичко-педагошка и уметничка делатност Боривоја Поповића – улога, значај и допринос музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века* доказује компетентност мр Драгане Тодоровић у оквирима теме, оригиналност приступа научно-истраживачкој проблематици и темељност у истраживачком раду.

Теоријско-аналитичка поставка и закључци изнети у овој докторској дисертацији могу наћи примену у будућим истраживањима из области историје српске музичке педагогије, методике општег музичког образовања и методике музичке писмености.

На основу критичког сагледавања и оцене докторске дисертације мр Драгане Тодоровић под називом *Музичко-педагошка и уметничка делатност Боривоја Поповића – улога, значај и допринос музичком образовању и култури у Србији у другој половини 20. века* Комисија констатује да она по свим својим елементима испуњава критеријуме научног рада и представља допринос развоју теорије и праксе у области музичке педагогије.

Комисија једногласно даје дисертацији позитивну оцену и предлаже Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности и Сенату Универзитета уметности у Београду да прихвати Извештај и покрене процедуру за јавну одбрану докторске дисертације.

Комисија у саставу:

др Ивана Дробни, редовни професор,
Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности

др Миомира Ђурђановић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду, Академија уметности

др Саша Павловић, редовни професор
Универзитет у Бањој Луци, Академија уметности у Бањој Луци,
Република Српска

др Гордана Каран, редовни професор
Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности

др Нада О`Брајен, доцент
Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности